

De dödsdömda och vi andra

Mitra Lager, f.d politisk fånge i Iran som överlevde massmordet och skrivit en bok med sina minnen från händelser under den fasanfulla tiden, "Gud vill att du ska dö!"

Att hamna i ett fängelse där tortyr och avrättningar tillhör vardagen är nästan som att vara ombord på en stormdrabbad båt mitt i den stora oceanen, eller i någon annan katastrofsituation där döden kommer så nära dig att du nästan kan röra vid den. I en sådan situation är det lätt att tänka bara på sig själv. Du ser hemskheter men du är ändå glad för varje stund som du får leva.

Så fungerar de flesta.

Men självklart reagerar olika individer på lite olika sätt. Jag kan tala om hur jag kände mig i den situationen. Det fanns de bland fångar som hade blivit förrådare och börjat samarbeta med våra bödlar. Jag var medveten om att man lätt kan hamna där. Har ni hört talas om "Stockholmssyndromet"? Det har forskats en hel del kring fenomenet och det förekommer hos brottsoffer som har varit utsatta för extrema och förskrackliga situationer.

I en sådan situation väljer en del att söka skydd hos gärningsmannen, ibland på bekostnad av sina kamraters liv. Jag är glad att jag inte hamnade där. Jag var verkligen orolig för att göra det. En del fångar hade helt förlorat den mentala hälsan. Varje kväll var det en och annan fånge som började skrika och gråta så att det ekade i hela avdelningen. I bästa fall brukade dessa få en lugnande spruta. Ibland förekom självmordsförsök. Jag hamnade inte där, men det var nära.

Depression var inget ovanligt fenomen i de iranska fångelserna och naturligtvis var en del av dessa dödsdömda unga människor totalt deprimerade. Jag vill berätta om min medfånge Fereshteh och hur hennes depression behandlades. Fereshtehs namn betyder ängel på persiska. I mina tankar kom hon att bli en symbol för kärlekens kraft. Fereshteh var en högskolestuderande som hade gått under jorden med sin organisation. Där hade hon träffat sitt livs stora kärlek Shahram också högskolestuderande. De gifte sig medan de levde under jorden. Förälskelsen var oerhört stor. Men bara månader senare blev deras gömställe upptäckt och de greps båda två. Shahram dömdes till döden, Fereshteh till tio års fängelse. Shahrams dödsdom knäckte Fereshteh. Hon kunde inte tro att hennes älskling skulle skjutas. Ett tag var det tillåtet att fångslade par träffades ibland i en stängd isoleringscell och tillbringade några dagar tillsammans då och då. Fereshteh träffade Shahram på det sättet några gånger. Desperat ville hon ha barn. Hon hoppades att de skulle mildra hans straff om de fick barn. Fereshteh blev gravid men kort senare drabbades hon av missfall. Missfallet å ena sidan och Shahrams avrättning som närmade sig gjorde att Fereshteh blev ännu mer knäckt. Hon grät och ville inte prata med någon, åt dålig och magrade för varje dag som gick. Hon hade blivit helt galen. Plötsligt fick hon en ide. Hon började tjata och be om att de, om de verkligen ville avrätta Shahram, skulle avrätta henne också. Hon ville stå bredvid sin älskade till sista stunden, hon ville dö tillsammans med honom. Till slut blev de trötta på hennes tjat. För en regim som hade avrättat så många oskyldiga var det inte svart att förverkliga sådana drömmar. Fereshteh Shabani avrättades med sin Shahram.

* * *

Det är svårt att hitta samtalsämnen med sina dödsdomda kamrater. Du vill inte tala om minnen från tiden före fängelset för du vet att det bara gör ont. Du vet att många redan är döda. Framtiden är ingenting att prata om. Då börjar den dödsdömde att påminnas om att det närmar sig. Du kan inte ens trösta din kamrat. Det finns inget hopp. Svårast av allt är den sista stunden. Min bästa tjejkamrat Azam, 18 år, som jag hade känt i flera år, kom till min cell för att krama mig för sista gången. Bakom henne stod vakterna som skulle hämta henne till sin avrättning. Som vanligt saknade jag ord i en sådan stund. Jag kämpade och fick till slut fram några ord med darrande röst: - Du kommer att finnas i mina tankar för all framtid. I fängelset satt jag och längtade efter att komma ut. Jag var ung och trodde att livet kommer att återgå till det normala igen. Redan ett par veckor efter frigivningen märkte jag att det inte var så enkelt. Allt kändes så löjligt. Jag märkte att jag bara var en åskådare av livet, att jag inte verkligen levde som alla andra. Ingenting i livet kunde ge mig glädje. Jag förstod mig inte på folk som oroade sig hela tiden för minsta lilla. De allvarligaste problem som andra pratade om var i mina ögon små bagateller. En så konstig känsla hade jag inte tidigare haft.

Jag längtade efter fängelset. Jag kände att jag hade svikit de som satt kvar där. Ibland blev jag väldigt deprimerad, jag var inte kapabel att ha ett normalt liv längre. Jag ville vara där. Bland de som visste vad som hänt, bland alla brustna hjartan. Bland människor som visste vad smärta var för något. Här var folk äckligt glada. Jag mådde illa av att se folk skratta. Som tjuugoårig kände jag mig gammal och tyckte att jag levde på övertid. Känslan av skuld och skam för att jag hade överlevt kom att följa mig länge. Inte ens besök på tortyr- och traumacentrum i Goteborg hjälpte mig speciellt. Till slut fanns bara en sak att göra, att fatta pennan och börja skriva. Det resulterade i min bok "Gud vill att du ska dö" som kom ut i april. Min bok är en hyllning till minnet av de många kamrater som satt fängelse eller miste livet i kampen. Dimensionerna av denna mänskliga tragedi är mycket större än jag kan berätta. I boken "Gud vill att du ska dö" har jag försökt att ge en liten bild av min verklighet.